

УДК 330.341.(477)

В. В. Засанський,
О. В. Куриліна

КОРУПЦІЯ ЯК ОСНОВА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ТІНЬОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано корупційні діяння як складову організованої злочинності. Розглянуто економічну злочинність. Окреслено діяльність міжнародних організацій у сфері організації заходів по запобіганню та розповсюдженню фінансових порушень.

Показано систему організації боротьби з тероризмом. Розкрито сучасні теоретико-економічні аспекти понять «тіньова економіка», «фінансові злочини».

Ключові слова: *тіньова економіка, економічна злочинність, відмивання грошей, Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму, тероризм, Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, фінансова система.*

Постановка проблеми. Формування концепції нової економічної стратегії розвитку економіки, визначення пріоритетних напрямів економічної діяльності, потребують розробки новітніх систем по запобіганню корупційним явищам як основній загрози для здійснення реформ тощо. Корупція є основою формування кримінальної економіки.

складовим елементом якої є тіньова економіка. З огляду на це виникає нагальна потреба у запровадженні нових заходів боротьби з корупцією та відмиванням грошей.

Постало питання активного використання інструкцій міжнародних організацій у сфері запобігання розповсюдженню фінансових порушень, таких як FATF, комісії Ради Європи.

Стан дослідження. Зазначену проблематику розглядали такі вчені: Л. Абалкін, В. Бородюк, З. Варналій, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Засанський, А. Іващенко, Ю. Козлов, О. Осипенко, С. Пирожков, Т. Приходько, В. Попович, В. А. Предборський, В. О. Турчинов тощо.

У сучасних наукових дослідженнях не достатньою мірою вивчали стан планування та здійснення організації заходів, які спрямовані на боротьбу з організованою міжнародною економічною злочинністю тощо.

Мета статті – визначити організаційні основи діяльності міжнародних організацій у сфері запобігання розповсюдженню організованої економічної злочинності, дати оцінку сучасному стану організації міждержавної координації при проведенні фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та антикорупційної діяльності.

Виклад основних положень. Корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Розгорнуте визначення містить ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» [1].

Одним із головних чинників корупції є політичні корупційні діяння, так Хіларі Клінтон зазначила, що «корупція – це політична воля. Якщо влада корумпована від початку до кінця, вона робить вигляд, що в країні все нормально. Якщо чиновники переконуються, що є політична воля і санкції, що покарання неминуче, то перестануть займатися корупцією. А зараз корупція повсюди, тому що безкарна» [2].

При дослідженні проблеми потрібно розглянути три складові:

- тіньова економіка;
- тероризм;
- корупція.

Різні міжнародні центри та організації проводять оцінку корупції, так міжнародна правозахисна організація «Transparency International» зазначала, що за «2018 рік Україна піднялася в міжнародному рейтингу «Індекс сприйняття корупції». Наша країна отримала 32 бали, посівши 120 місце, замість 130 в 2017 році. Аналітики ТІ відзначили, що в Україні простежується «певне зменшення рівня корупції у відносинах між бізнесом та державними структурами». Цьому посприяло введення автоматичного відшкодування податку на додану

вартість. «Так, очевидно, що прогрес останніх років забезпечено головню реформами, які розпочаті ще 2014 року. Однак одним із головних стримуючих факторів антикорупційного прогресу досі залишається брак політичної волі», – акцентували в організації.

Рейтинг ТІ розраховано на основі дев'яти досліджень авторитетних міжнародних організацій та аналітичних центрів: Всесвітнього економічного форуму, Міжнародного інституту розвитку менеджменту, Freedom House та інших» [3].

Корупція як явище загрозливе для демократичних економік має транзитивно-міжнародний характер. Корупційні діяння можуть виявлятися на мікро-, макро-, та мегарівнях. Найзагрозливіший є мегарівень. Транзитивно-міжнародні корупційні діяння – це вкрай загрозливе явище, яке постійно трансформується відповідно до економіко-політичного стану суспільства. Варто зауважити, що в процесі трансформації корупції як такої утворилася гібридна корупція.

Гібридна корупція – це поєднання політичної економічної корупції.

Тінізацію ринків неможливо побороти без комплексного підходу до розробки дієвих заходів, зокрема має бути створена в рамках FATF окремий консультативний міжнародний підрозділ по виявленню корупції і на міждержавному, і на державних рівнях.

Діяльність FATF здебільшого обмежується дослідженням типології відмивання коштів та фінансування тероризму і реалізує програми технічного сприяння державам-членам Групи, включаючи навчання кадрів. Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки, започаткована 1995 року. Після зустрічі у палаці Егмонт-Аренберг у Брюсселі, було прийнято рішення утворити неформальну групу з метою стимулювання міжнародного співробітництва. Нині представники Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки, регулярно зустрічаються з метою пошуку шляхів співпраці, зокрема у сфері інформаційного обміну, навчання та обміну досвідом.

Комітет Егмонтської групи слугує консультаційним та координаційним механізмом для Голів ПФР та робочих груп. Сьогодні Комітет складається з Голови, двох заступників, Голів п'яти робочих груп, регіональних представників від Африки, Азії, Європи, Америки та Океанії, представника Мережі з розслідування фінансових злочинів США (FinCEN).

Наступним органом, який активно займається профілактикою економічної злочинності, є спеціальний комітет експертів Ради Європи зі взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL).

Важливу роль відіграють спостерігачі, статус яких мають у Комітеті MONEYVAL зазначені органи, країни та організації, які уповноважені подавати Комітету кандидатуру свого представника:

Парламентська Асамблея Ради Європи, Банк розвитку Ради Європи, Європейський комітет із проблем злочинності, Конференція Сторін Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму (CETS 198).

Європейська Комісія та Генеральний Секретаріат Ради Європейського Союзу.

Країни зі статусом спостерігача Ради Європи (Канада, Японія, Мексика, США).

Міжнародні організації та установи:

Секретаріат Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (FATF).

Інтерпол.

Секретаріат Співдружності.

Міжнародний валютний фонд.

Управління ООН з наркотиків і злочинності.

Комітет ООН з протидії тероризму.

Світовий банк.

Європейський банк реконструкції та розвитку.

Група наглядачів Міжнародного фінансового центру (попередньо названа як Офшорна група банківських наглядачів)

Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки

Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму.

Інші регіональні організації за типом FATF, які є чи стають асоційованими членами FATF на основі взаємності (на даний момент лише Азійсько-Тихоокеанська група по боротьбі з відмиванням коштів) та інші члени FATF [4].

Проблема боротьби з тероризмом нині є однією з найактуальніших. Підтвердженням цього є те, що питання боротьби з тероризмом винесено на порядок денний саміту ООН, який відбувся 14–17 вересня 2005 р.

Сучасний тероризм характеризується різко підвищеною технічною оснащеністю, високим рівнем організації, наявністю значних фінансових коштів. Його головна відмінна риса – це розмивання меж між міжнародним і внутрішнім тероризмом. Розширюються зв'язки терористичних організацій з представниками наркобізнесу і незаконної торгівлі зброєю. Помітна динаміка зростання терористичних груп у сучасному світі [5].

Тероризм у різних своїх формах виявив перетворився на одну з найнебезпечніших за масштабами та наслідками соціально-негативну проблему, з якою людство увійшло в XXI ст. Тероризм дедалі більше загрожує національній безпеці багатьох країн світу, призводячи до тяжких політичних, економічних, психологічних наслідків [6]. Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [7].

Фінансовою основою сучасного тероризму є тіньова економіка. По своїй суті це явище не нове. Вона виникає разом з виникненням перших держав, її історія пов'язана з існуванням державної форми організації суспільного життя [8, с. 8]. Охарактеризувати це явище намагались давньогрецькі філософи Ксенофонт, Платон, Аристотель. У цей час робився поділ на добросовісну та недобросовісну економіку, враховуючи тодішні соціально-етичні норми поведінки та релігійні спрямування.

Відомий американський кримінолог Є. Сатерленд уперше дав тлумачення терміна «білокомірцева злочинність» (визначення подане на засіданні американського соціологічного товариства) – «Це злочини, які здійсненні в промислових корпораціях, торгівельних фірмах, політиці, посадовими особами при виконанні їх службових обов'язків» [9].

На Заході в 70-х роках проведення досліджень тіньової економіки проходила як розділ нормативної економіки. Так, американський економіст П. Гутман у праці «Підпільна економіка», 1977 року, зазначав про те, «що неврахованою економічною діяльністю більше не можна нехтувати» [10] тощо.

Значний внесок у розробку теорії сучасних наукових підходів щодо в'яснення механізмів тіньової економічної діяльності вніс О. В. Турчинов. Він структурує тіньову економіку чотирма складовими: 1) не приховувана від державних органів економічна діяльність, але через об'єктивні та суб'єктивні причини не врахована, не контролювана і не оподаткована державою; 2) легальна економічна діяльність, у процесі якої відбувається повне або часткове ухилення від сплати податків, зборів, штрафів та інших обов'язкових платежів, а також порушення її державної регламентації (тобто суб'єкт тіньової економічної діяльності отримує додатковий дохід шляхом порушення чинного податкового, економічного та іншого регламентуючого його господарську діяльність законодавства); 3) незаконна, навмисне при-

ховувана від державних органів економічна діяльність; 4) діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом споєння, чи сприяння скоєнню злочинів, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність [8, с. 32].

Зацікавлює відсутність внутрішньої єдності в системі тіньової економіки, запропонованої О. Турчиновим. І в самому визначенні, і в поданих нижче структурних блоках є елемент, який виходить за системоутворювальну єдність елементів і вимушено виконує функцію «загортання» до системи тих елементів, які не ввійшли до неї на основі запропонованого системоутворювального критерію – регулююча і контролююча діяльність держави. Зрозуміло, що це вимушений крок, який відображає певні хибі концепції, чітка ознака того, що є необхідність її подальшого розвитку, системоутворення.

В. Засанський розглядав цю проблему, виходячи з етапів розвитку держав при порушенні дії об'єктивних економічних законів, і вплив на механізми управління економічною та фінансовою системами криміногенних факторів схеми генезису тіньової економіки, її типізації. Держава перетворюється на механізм підтримки терористичних світових організацій, що загрожує усій світовій спільноті, йде транснаціоналізація економічної злочинності виконавчою владою, повна корумпованість влади [11, с. 18–19].

У жовтні 2001 року Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ) після терористичних актів 11 вересня 2001 року, підготувала вісім спеціальних рекомендацій, що стосуються протидії фінансуванню тероризму. У Спеціальній рекомендації VIII [12] основна увага приділена запобіганню відмиванню кримінальних доходів від злочинів. Так, у рекомендаціях зазначалося:

- конверсію або переказ майна, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів, з метою приховання злочинного походження цього майна або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні основного правопорушення, для того, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої діяння;

- приховування справжнього характеру, походження, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, прав на майно або його належність, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів;

- придбання, володіння або використання майна, якщо в момент його одержання відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів;

- участь, причетність або вступ у змову з метою вчинення будь-якого зі злочинів, визнаних такими відповідно до цієї статті,

замах на його вчинення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад під час його вчинення [4].

Із цією метою створений новий Комітет із питань боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму на заміну Комітету з питань повідомлень про відмивання коштів, який заснований Директивою № 91/ 308/ЕЕС. Ця Директива поважає фундаментальні права та ґрунтується на принципах, визначених, зокрема у Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу [13].

Висновки. З викладеного випливає що комплексних досліджень з економічного та юридичного поглядів корупції як визначальної складової організованої злочинності здебільшого не виявлялася. Не розглядалося сукупно це питання і на міждержавних рівнях. Так, зокрема, як зазначалося, немає постійно діючого міжнародного підрозділу по дослідженню цього явища та розробки рекомендацій по його зменшенню.

Оскільки, на наш погляд, тероризм глобалізується, основою його стає міжнародна тіньова діяльність, корупція. Ми вважаємо, що корупція як явище загрозливе для демократичних економік має транзитивно-міжнародний характер. Корупційні діяння можуть виявлятися на мікро-, макро-, та мегарівнях. Найзагрозливіший є мегарівень. Транзитивно-міжнародні корупційні діяння – це вкрай загрозливе явище яке постійно трансформується відповідно до економіко-політичного стану суспільства. Варто зауважити, що в процесі трансформації корупції як такої утворилася гібридна корупція.

Для цього необхідно, на наш погляд, створити постійну діючу міжнародну міжвідомчу координаційну раду з питань боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму та корупції.

1. Верховна Рада України: Закон Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

2. Anticorruption portal. URL: <http://www.acrc.org.ua/>

3. Індекс сприйняття корупції: Україна піднялася відразу на 10 позицій. URL: www.obozrevatel.com/ukr/economics/indeks-spriynnyattya-koruptsii-ukraina-pidnyalasya-vidrazu-na-10-pozitsij.htm

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: <http://www.ssmc.gov.ua/activities/finmonitoring/interdocs>

5. Глобальний тероризм: методичні підходи до вивчення. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05sivmpv.pdf>

6. Кузнiченко С. О. Тероризм як загроза мiжнароднiй безпецi. URL: http://www.abuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/bozk/2010_23/23text/g06.pdf
7. Верховна Рада України: Закон вiд 20.03.2003 № 638-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
8. Турчинов О. В. Тiньова економiка: теоретичнi основи дослiдження. К.: «АртЕк», 1995. 300 с.
9. Sutherland E. H., Cressey D. R. Principles of Criminology. New York, 1966. P. 81–82.
10. Gutmann P. The Subterranean Economy. Financial Analysts Journal. Vol. 33. 1977.
11. Засанський В. В. Детiнiзацiя економiки в перехiдних суспiльствах: управлiнський аспект: монографiя. Львiв: Полiтекс, 1998. 309 с.
12. Група розробки фiнансових заходiв боротьби з вiдмиванням грошей. URL: <http://www.fedsfm.ru/content/files/documents/20mini.pdf>
13. Директива Європейського парламенту Про запобiгання використанню фiнансової системи з метою вiдмивання коштів та фiнансування тероризму. URL: <http://www.ssmc.gov.ua/activities/finmonitoring/interdocs>
14. Бородюк В., Приходько Т., Турчинов О. Оцiнка стану тiньової економiки України та методи розрахункiв її обсягiв. К., 1997. 138 с.
15. Клименко И. Бедность – это богатство, или Самая большая тайна государственных финансов. *День*. 1998 (2 декабря). С. 4.
16. Никифоров Л., Кузнецова Т., Фельзенбаум В. Теневая экономика: основы возникновения, эволюции и ослабления. *Вопросы экономики*. 1991. № 1. С. 100–111.
17. Конвенцiя Ради Європи про вiдмивання, пошук, арешт та конфiскацiю доходiв, одержаних злочинним шляхом, та про фiнансування тероризму. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_948
18. Вiкiпедiя. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Тероризм>.
19. Верховна Рада України: Закон Про засади запобiгання i протидiї корупцiї Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

Zasansky V. V., Kurilina O. V. Corruption as the basis for the spread of shadow activity

The article analyzes corruption acts as an integral part of organized crime. Economic crime. Activities of international organizations in the organization of measures for the prevention and spread of financial irregularities. The system of organization of struggle against terrorism is shown. The modern theoretical and economic aspects of the concepts of the shadow economy, financial crimes are revealed.

Key words: *shadow economy, economic crime, money laundering Eurasian Anti-Money Laundering and Terrorist Financing Terrorism Group, Financial Action Task Force on Money Laundering and Terrorist Financing, Financial Systems vidmivannyam koshtiv that finansuvannyam terozizmu, finansova system.*

Стаття надiйшла 20 грудня 2018 р.